

20-Avgust, 2026-yil

**ASAB TIZIMINING KASBGA ALOQADOR BA’ZI KASALLIKLARI VA
ZAHARLANISH HOLLARI**

O’tkirova Durdona Baxtiyorovna

Eurasian Multidisciplinary university 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada asab tizimining kasbga aloqador ayrim kasalliklari va turli zaharli moddalar ta’sirida yuzaga keladigan zaharlanish holatlari yoritilgan. Jumladan, vibratsion kasallik, is gazi, metil spirti, fosfororganik birikmalar, antifriz va benzin bilan zaharlanish hamda botulizmning kelib chiqish sabablari, klinik belgilari, asab tizimiga ta’siri, davolash va oldini olish choralari bayon etilgan. Mazkur kasalliklarni erta aniqlash, xavfli ishlab chiqarish omillaridan himoyalalanish va tezkor tibbiy yordam ko’rsatishning ahamiyati ko’rsatib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *asab tizimi, kasb kasalliklari, vibratsion kasallik, zaharlanish, is gazi, metil spirti, fosfororganik birikmalar, antifriz, benzin, botulizm.*

**НЕКОТОРЫЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ЗАБОЛЕВАНИЯ НЕРВНОЙ
СИСТЕМЫ И СЛУЧАИ ОТРАВЛЕНИЯ**

Уткирова Дурдона Бахтиёровна

Студентка 2 курса Евразийского многопрофильного университета

Аннотация: *В статье рассматриваются некоторые профессиональные заболевания нервной системы и случаи отравления, возникающие под воздействием различных токсических веществ. Освещены причины возникновения, клинические проявления, влияние на нервную систему, методы лечения и профилактики вибрационной болезни, отравлений угарным газом, метиловым спиртом, фосфорорганическими соединениями, антифризом и бензином, а также ботулизма. Подчеркивается значение ранней диагностики, соблюдения правил безопасности и своевременной медицинской помощи.*

Ключевые слова: *нервная система, профессиональные заболевания, вибрационная болезнь, отравление, угарный газ, метиловый спирт, фосфорорганические соединения, антифриз, бензин, ботулизм.*

20-Avgust, 2026-yil

**SOME OCCUPATIONAL DISEASES OF THE NERVOUS SYSTEM AND
CASES OF POISONING**

Utkirova Durdona Bakhtiyorovna

2nd year student of Eurasian multidisciplinary university

Annotation: *This article discusses several occupational diseases of the nervous system and cases of poisoning caused by exposure to various toxic substances. It describes the causes, clinical manifestations, effects on the nervous system, treatment and prevention of vibration disease, carbon monoxide, methanol, organophosphorus compounds, antifreeze and gasoline poisoning, as well as botulism. Particular attention is paid to early diagnosis, occupational safety and timely medical assistance.*

Keywords: *nervous system, occupational diseases, vibration disease, poisoning, carbon monoxide, methanol, organophosphorus compounds, antifreeze, gasoline, botulism.*

KIRISH

Asab tizimi inson organizmining barcha hayotiy faoliyatlarini boshqaruvchi va muvofiqlashtiruvchi murakkab fiziologik tizim hisoblanadi. U tashqi muhitdan keladigan ta'sirlarni qabul qilish, ularni qayta ishlash va organizmning tegishli javob reaksiyasini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Markaziy va periferik asab tizimining normal faoliyati insonning harakatlanishi, sezgi organlari faoliyati, ichki a'zolar ishining boshqarilishi, ruhiy holati hamda mehnat qobiliyatini ta'minlaydi. Shu sababli ishlab chiqarish va maishiy sharoitlarda asab tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar inson salomatligi uchun jiddiy xavf tug'diradi.

Zamonaviy ishlab chiqarish jarayonlarida inson organizmiga turli fizik, kimyoviy va biologik omillar ta'sir qilishi mumkin. Ayniqsa, uzoq muddat davomida vibratsiya, zaharli gazlar, organik erituvchilar, pestitsidlar va boshqa kimyoviy moddalar bilan ishlash asab tizimining funksional hamda organik buzilishlariga sabab bo'lishi ehtimolini oshiradi. Bunday holatlarning ayrimlari asta-sekin rivojlanib, dastlab umumiy holsizlik, bosh og'rig'i, bosh aylanishi, sezuvchanlikning o'zgarishi va tez charchash kabi belgilar bilan namoyon bo'ladi. Zaharli moddalarning yuqori miqdorda organizmga tushishi esa qisqa vaqt ichida og'ir nevrologik buzilishlar, hushdan ketish, tirishish, falajlanish, koma va hatto o'limga olib kelishi mumkin.

Kasbga aloqador asab tizimi kasalliklari orasida vibratsion kasallik alohida ahamiyatga ega. U asosan vibratsiya bilan uzoq vaqt ishlaydigan, qo'l mexanizmlari va turli tebranuvchi uskunalaridan foydalanadigan xodimlarda uchraydi. Vibratsiyaning uzoq muddatli ta'siri periferik nervlar, mayda qon tomirlari va vegetativ asab tizimi faoliyatining buzilishiga olib kelishi mumkin. Natijada qo'l-oyoqlarda og'riq, uvishish, sezuvchanlikning pasayishi, sovuq

ta’sirida barmoqlarning oqarishi yoki ko‘karishi kabi belgilar kuzatiladi. Kasallikning sekin rivojlanishi uni dastlabki bosqichlarda aniqlashni qiyinlashtirishi mumkin.

Kimyoviy zaharlanishlar ham asab tizimi uchun katta xavf tug‘diradi. Masalan, is gazi — uglerod monoksidi — qondagi gemoglobin bilan birikib, to‘qimalarga kislorod yetkazilishini kamaytiradi. Bosh miya kislorod yetishmovchiligiga juda sezgir bo‘lgani sababli is gazi bilan zaharlanishda bosh og‘rig‘i, bosh aylanishi, quloqda shang‘illash, ko‘ngil aynishi, uyquchanlik, ko‘rishning buzilishi kabi belgilar paydo bo‘lishi mumkin. Og‘ir holatlarda esa hushdan ketish, tirishish, koma va nafas olish faoliyatining buzilishi kuzatiladi.

Metil spirti bilan zaharlanish ham inson hayoti uchun xavfli bo‘lgan toksik holatlardan biridir. Ushbu modda organizmda zaharli metabolitlarga aylanishi natijasida, ayniqsa, ko‘ruv nervi va markaziy asab tizimiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Zaharlanishning muhim belgilaridan biri ko‘rishning xiralashishi va og‘ir holatlarda ko‘rish qobiliyatining yo‘qolishidir. Shu sababli zaharlanishni erta aniqlash va shoshilinch tibbiy yordam ko‘rsatish katta ahamiyatga ega.

Qishloq xo‘jaligi va ayrim ishlab chiqarish tarmoqlarida qo‘llaniladigan fosfororganik birikmalar bilan zaharlanish ham dolzarb muammolardan biridir. Ushbu moddalar organizmga nafas yo‘llari, teri yoki oshqozon-ichak tizimi orqali kirishi mumkin. Ularning asosiy ta’sir mexanizmlaridan biri xolinesteraza fermenti faoliyatining susayishi bilan bog‘liq bo‘lib, natijada nerv impulslarining uzatilishi buziladi. Zaharlanishda ko‘z qorachig‘ining torayishi, ko‘p terlash, mushaklarning qaltirashi, nafas olishning qiyinlashuvi, hush buzilishi va og‘ir holatlarda falajlanish kabi belgilar kuzatiladi.

Antifriz va benzin kabi moddalar bilan zaharlanishlar ham organizmning turli tizimlariga, jumladan, markaziy asab tizimiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Antifriz tarkibidagi toksik moddalar og‘ir zaharlanish, metabolik buzilishlar va buyrak faoliyatining izdan chiqishiga sabab bo‘lishi mumkin. Benzin bug‘larini uzoq vaqt nafas olish esa bosh og‘rig‘i, holsizlik, bosh aylanishi, ruhiy o‘zgarishlar, titrash va reflekslarning kuchayishi kabi nevrologik belgilarni yuzaga keltirishi mumkin.

Botulizm esa oziq-ovqat orqali yuqadigan og‘ir toksik-infeksion kasallik bo‘lib, uning asosiy xavfi botulin toksinining nerv-mushak uzatishiga ta’sir qilishi bilan bog‘liq. Kasallikda dastlab ko‘rish bilan bog‘liq buzilishlar, diplopiya, qovoq tushishi, yutish va nutqning qiyinlashishi kuzatilishi mumkin. Og‘ir holatlarda nafas olish mushaklari faoliyatining buzilishi hayot uchun xavf tug‘diradi. Ayniqsa, noto‘g‘ri tayyorlangan yoki sterilizatsiya jarayoni buzilgan konservalar botulizm xavfini oshirishi mumkin.

Mazkur kasallik va zaharlanishlarning umumiy jihati shundaki, ularning ko‘pchiligida asab tizimi zararlanishi klinik holatning og‘irlashishida muhim rol o‘ynaydi. Shuning uchun kasbiy xavf omillarini oldindan aniqlash, mehnat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish, individual himoya vositalaridan foydalanish, ish joylarida sanitariya-gigiyena talablarini

ta’minlash va xodimlarni muntazam tibbiy ko’rikdan o’tkazish muhim profilaktik choralar hisoblanadi.

Ushbu mavzuni o’rganishning dolzarbligi kasb faoliyati davomida turli zararli omillarga duch keladigan insonlarda asab tizimi kasalliklarini erta aniqlash, zaharlanishlarning oldini olish va og’ir asoratlarni kamaytirish zarurati bilan belgilanadi. Ayniqsa, zaharlanishning dastlabki belgilarini to’g’ri tanib olish va bemorga o’z vaqtida tibbiy yordam ko’rsatish hayotiy ahamiyatga ega. Shundan kelib chiqib, maqolada asab tizimining ayrim kasbga aloqador kasalliklari va zaharlanish holatlarining sabablari, rivojlanish mexanizmlari, asosiy klinik belgilari, davolash tamoyillari hamda profilaktik choralar yoritiladi.

ASOSIY QISM

Asab tizimiga kasbiy omillarning ta’siri

Kasbiy faoliyat davomida inson organizmiga ta’sir qiluvchi zararli omillarni shartli ravishda fizik, kimyoviy va biologik guruhlariga ajratish mumkin. Asab tizimi ushbu omillarga nisbatan juda sezgir bo’lib, ayniqsa uzoq davom etuvchi yoki yuqori intensivlikdagi ta’sirlar uning funksional holatini o’zgartirishi mumkin. Dastlabki bosqichlarda funksional buzilishlar ustun bo’lsa, zararli omilning ta’siri davom etganda periferik nervlar, qon tomirlar va markaziy asab tizimida barqaror o’zgarishlar shakllanishi mumkin.

Kasbiy nevrologik buzilishlarning rivojlanishida ta’sirning davomiyligi, zararli moddaning konsentratsiyasi, organizmga kirish yo’li, individual sezuvchanlik, mehnat sharoiti va himoya vositalaridan foydalanish darajasi muhim ahamiyatga ega. Shu sababli bir xil ishlab chiqarish sharoitida ishlaydigan xodimlarda kasallikning klinik ko’rinishi va og’irlik darajasi bir xil bo’lmasligi mumkin.

Vibratsion kasallikning rivojlanish xususiyatlari

Vibratsion kasallik uzoq vaqt davomida mexanik tebranish ta’sirida ishlaydigan xodimlarda shakllanadigan kasbiy patologiyalardan biridir. Ayniqsa, qo’l orqali uzatiladigan vibratsiya periferik qon tomirlari va nerv tolalariga sezilarli ta’sir ko’rsatadi. Vibratsiya natijasida mayda tomirlarning tonusi o’zgarib, periferik qon aylanishi buzilishi va to’qimalarning oziqlanishi yomonlashishi mumkin.

Kasallikning dastlabki bosqichlarida bemor qo’llarda uvishish, jimirlash, tez sovib qolish va vaqti-vaqti bilan paydo bo’ladigan og’riqlardan shikoyat qiladi. Keyinchalik sezuvchanlikning pasayishi, ayniqsa harorat va og’riqni sezishning buzilishi kuzatiladi. Sovuq muhitda barmoqlarning oqarishi yoki ko’karishi periferik tomirlarning spazmini ko’rsatishi mumkin. Ayrim bemorlarda bosh og’rig’i, uyqu buzilishi, tez charchash va vegetativ belgilar ham qo’shiladi.

Vibratsion kasallikni aniqlashda faqat shikoyatlarni baholash yetarli emas. Bemorning kasbiy anamnezini batafsil o’rganish muhim: qancha yil vibratsiya bilan ishlagani, ish kunining qancha qismi mexanik tebranish ta’sirida o’tgani, sovuq muhit bilan birgalikda ta’sir

bo‘lgan-bo‘lmagani aniqlanadi. Nevrologik ko‘rikda sezuvchanlik, reflekslar, mushak kuchi va periferik qon aylanishi baholanadi.

Davolashning eng muhim yo‘nalishi zararli omil ta‘sirini kamaytirish yoki to‘xtatishdir. Bemorni vibratsiya bilan bog‘liq ish sharoitidan vaqtincha yoki doimiy ravishda chetlashtirish, fizioterapevtik muolajalar, davolovchi jismoniy tarbiya va shifokor ko‘rsatmasiga muvofiq dori vositalaridan foydalanish mumkin. Profilaktikada esa vibratsiyani kamaytiruvchi texnik vositalar, ish va dam olish rejimini to‘g‘ri tashkil etish hamda qo‘l-oyoqlarni sovuqdan himoya qilish muhim hisoblanadi.

Is gazi bilan zaharlanish va asab tizimi

Uglerod monoksidi — rangsiz va hidsiz gaz bo‘lib, uning xavfliligi odam tomonidan sezilmasdan nafas orqali organizmga kirishidadir. U gemoglobin bilan kislorodga qaraganda yuqori yaqinlikda birikib, karboksigemoglobin hosil qiladi. Natijada qonning kislorod tashish imkoniyati kamayadi va to‘qimalarda gipoksiya rivojlanadi.

Markaziy asab tizimi kislorod yetishmovchiligiga juda sezgir bo‘lgani uchun zaharlanishning dastlabki belgilarida nevrologik simptomlar ustun bo‘lishi mumkin. Bosh og‘rig‘i, bosh aylanishi, holsizlik, ko‘ngil aynishi, diqqatning pasayishi, uyquchanlik va muvozanat buzilishi shular jumlasidandir. Og‘ir zaharlanishda hushdan ketish, tirishish, koma va nafas faoliyatining buzilishi yuzaga kelishi mumkin.

Muhim jihatlardan biri shundaki, is gazi bilan zaharlanishdan keyingi davr ham tibbiy kuzatuvni talab qilishi mumkin. Ayrim bemorlarda dastlabki klinik yaxshilanishdan keyin kechikib rivojlanadigan nevrologik yoki kognitiv buzilishlar kuzatilishi mumkin. Shuning uchun og‘ir zaharlanishdan keyin bemorni faqat hushining tiklanganiga qarab sog‘aygan deb hisoblash noto‘g‘ri.

Bunday zaharlanishda birinchi navbatdagi vazifa zaharlanish manbasini to‘xtatish va bemorni xavfsiz muhitga olib chiqishdir. Tibbiy yordam shifoxona sharoitida bemorning nafas olishi, qon aylanishi va nevrologik holatini baholashni o‘z ichiga oladi. Kislorod terapiyasining zarurati va boshqa davolash usullari zaharlanishning og‘irligiga qarab tibbiyot xodimlari tomonidan belgilanadi.

Metil spirti bilan zaharlanishning o‘ziga xosligi

Metanol zaharlanishining xavfi uning organizmda zaharli metabolitlarga aylanishi bilan bog‘liq. Ayniqsa, ko‘ruv nervi va markaziy asab tizimi ushbu toksik ta‘sirga sezgir hisoblanadi. Zaharlanishdan keyin dastlab umumiy holsizlik, bosh og‘rig‘i, qorinda noqulaylik, ko‘ngil aynishi va qusish paydo bo‘lishi mumkin.

Metanol zaharlanishining eng muhim belgilaridan biri ko‘rishning buzilishidir. Bemor ko‘z oldida xiralashish, “tuman” yoki yorug‘likka bog‘liq noqulaylikni sezishi mumkin. Og‘ir holatlarda ko‘rish qobiliyati keskin pasayadi. Buning asosida metanol metabolitlarining ko‘ruv nervi va hujayra energetikasiga toksik ta‘siri yotadi.

Zaharlanishning og‘irligi metabolik atsidoz, hushning buzilishi va nafas olish faoliyatining yomonlashuvi bilan ortadi. Shu sababli metanolni boshqa spirtli ichimliklardan farqlash faqat tashqi ko‘rinish yoki hidga asoslanib amalga oshirilmaydi. Klinik shubha mavjud bo‘lsa, shoshilinch tibbiy yordam talab qilinadi.

Davolash zamonaviy klinik toksikologiyada antidotal terapiya, metabolik buzilishlarni tuzatish va zarurat bo‘lganda gemodializni o‘z ichiga olishi mumkin. Antidot sifatida fomepizol ko‘plab protokollarda muhim o‘rin tutadi; ayrim sharoitlarda etanol ham muqobil sifatida qo‘llanadi. Bunday davolash faqat tibbiyot muassasasida, laborator va klinik nazorat ostida amalga oshirilishi kerak.

Fosfororganik birikmalarning nerv tizimiga ta’siri

Fosfororganik birikmalar ko‘plab pestitsidlar tarkibida uchrashi mumkin. Ularning toksik ta’sirining asosiy mexanizmi asetilxolinesteraza fermentining faoliyatini to‘siq qo‘yish bilan bog‘liq. Natijada sinapslarda asetilxolin miqdori ortib, nerv-mushak va vegetativ uzatish jarayonlari izdan chiqadi.

Zaharlanishning klinik ko‘rinishi odatda xolinergik belgilar bilan namoyon bo‘ladi. Ko‘z qorachig‘ining torayishi, ko‘p so‘lak ajralishi, terlash, ko‘z yoshlanishi, bronxial sekretiyaning ortishi, qusish va ich ketishi kuzatilishi mumkin. Keyinchalik mushaklarda titrash va kuchsizlik paydo bo‘lib, nafas olish mushaklari zararlanishi hayot uchun eng katta xavflardan biriga aylanadi.

Zaharlanishni baholashda bemorning kasbiy faoliyati ham muhim diagnostik ma’lumot beradi. Pestitsidlar bilan ishlash, himoya kiyimlaridan foydalanmaslik yoki moddalar bilan yopiq joyda ishlash zaharlanish ehtimolini oshiradi. Profilaktikada kimyoviy moddalarni saqlash va qo‘llash qoidalariga rioya qilish, respirator va qo‘lqoplardan foydalanish, ish joylarini shamollatish muhimdir.

Tibbiy yordamning asosiy yo‘nalishlari zaharning keyingi so‘rilishini to‘xtatish, nafas yo‘llarini himoya qilish, nafas va qon aylanishini qo‘llab-quvvatlash hamda tegishli antidotal terapiyani amalga oshirishdan iborat. Atropin fosfororganik zaharlanishda asosiy antidotlardan biri hisoblanadi; ayrim holatlarda oksimlar ham qo‘llanadi. Davolashning dozasi va davomiyligi bemorning klinik holatiga qarab shifokor tomonidan belgilanadi.

Antifriz bilan zaharlanish

Antifriz tarkibidagi etilenglikol organizm uchun xavfli kimyoviy moddalardan hisoblanadi. U dastlab markaziy asab tizimiga ta’sir qilib, mastlikka o‘xshash holat chaqirishi mumkin. Keyinchalik metabolik buzilishlar kuchayib, yurak-qon tomir va buyrak faoliyatiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin.

Zaharlanishning keyingi bosqichida buyrak faoliyatining buzilishi alohida ahamiyatga ega. Etilenglikol metabolitlari buyrak naychalariga zarar yetkazib, o‘tkir buyrak yetishmovchiligiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun antifriz ichib yuborilganidan

shubhalanganda bemorni uy sharoitida davolashga urinish xavfli bo‘lib, zudlik bilan shoshilinch tibbiy yordamga murojaat qilish kerak.

Zamonaviy davolashda antidot sifatida fomepizol muhim o‘rin tutadi. Og‘ir metabolik atsidoz, buyrak yetishmovchiligi yoki toksik metabolitlarning yuqori darajasi mavjud bo‘lganda gemodializ talab qilinishi mumkin. Davolash samarasi erta boshlangan yordam bilan sezilarli darajada oshadi.

Benzin bug‘larining asab tizimiga ta’siri

Benzin tarkibidagi uchuvchan uglevodorodlar nafas yo‘llari orqali tez so‘rilib, markaziy asab tizimiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Qisqa muddatli yuqori konsentratsiyali ta’sir bosh aylanishi, bosh og‘rig‘i, ko‘ngil aynishi, eyforiya, muvozanatning buzilishi va hushning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Uzoq muddatli ta’sirda esa charchoq, diqqatning pasayishi, bosh og‘rig‘i, uyqu buzilishi, qo‘l titrashi va vegetativ belgilar paydo bo‘lishi mumkin. Klinik holatning og‘irligi moddaning turi, konsentratsiyasi va ta’sir davomiyligiga bog‘liq.

Benzin bilan zaharlanishning oldini olishda yopiq joylarda ventilyatsiyani ta’minlash, bug‘larning to‘planishiga yo‘l qo‘ymaslik, maxsus himoya vositalaridan foydalanish va kimyoviy moddalar bilan ishlash qoidalariga rioya qilish muhim hisoblanadi.

Botulizm va nerv-mushak uzatilishining buzilishi

Botulizm boshqa ko‘rib chiqilgan zaharlanishlardan farqli ravishda oziq-ovqat orqali tushgan botulinum toksini bilan bog‘liq og‘ir kasallikdir. Toksin periferik nerv uchlarida asetilxolin ajralishini bloklay, nerv impulsining mushakka o‘tishini buzadi. Shu sababli kasallikning asosiy klinik belgilarida mushaklar kuchsizligi va falajlanish ustunlik qiladi.

Botulizmda ko‘z bilan bog‘liq belgilar ko‘pincha dastlabki nevrologik alomatlar qatoriga kiradi. Diplopiya, ko‘rishning xiralashishi, qovoqning tushishi va qorachiqalar reaksiyasining buzilishi kuzatilishi mumkin. Keyinchalik yutish va gapirish qiyinlashadi, ovoz o‘zgaradi. Kasallik og‘irlashganda nafas olish mushaklarining falajlanishi hayot uchun xavf tug‘diradi.

Botulizmda muhim diagnostik belgi — bemorning hushi ko‘pincha saqlanib qolgan holda, progressiv mushak kuchsizligining rivojlanishidir. Kasallikni boshqa nevrologik holatlardan ajratish uchun epidemiologik anamnez, iste’mol qilingan oziq-ovqatlar va klinik belgilar birgalikda baholanadi.

Davolashning asosiy yo‘nalishi botulinum toksiniga qarshi antitoksinni imkon qadar erta yuborish va nafas olish faoliyatini qat’iy nazorat qilishdir. Og‘ir holatlarda sun’iy o‘pka ventilyatsiyasi uzoq vaqt davomida talab qilinishi mumkin. Profilaktikada oziq-ovqat mahsulotlarini to‘g‘ri saqlash, uy sharoitida konserva tayyorlashda sanitariya talablariga rioya qilish va shubhali mahsulotlarni iste’mol qilmaslik katta ahamiyatga ega.

Kasbiy zaharlanishlarning oldini olish

Kasbiy zaharlanishlarning oldini olish faqat tibbiy yordam bilan cheklanmaydi. Eng samarali yo‘l — zaharli omilning inson organizmiga kirishining oldini olishdir. Buning uchun ishlab chiqarish jarayonlarini imkon qadar avtomatlashtirish, yopiq texnologik tizimlardan foydalanish, ventilyatsiya va gaz nazorat tizimlarini muntazam tekshirish zarur.

Xodimlarni mehnat xavfsizligi bo‘yicha muntazam o‘qitish ham muhim profilaktik chora hisoblanadi. Kimyoviy moddalar bilan ishlaydigan shaxslar moddaning xavf darajasi, organizmga kirish yo‘llari, zaharlanishning dastlabki belgilari va favqulodda vaziyatda bajarilishi kerak bo‘lgan choralarni bilishi lozim.

Shuningdek, davriy tibbiy ko‘riklar kasbiy kasalliklarni erta aniqlash imkonini beradi. Nevrologik shikoyatlar, sezuvchanlik o‘zgarishi, doimiy bosh og‘rig‘i, titrash, muvozanat buzilishi yoki tez charchash kabi belgilarni e‘tiborsiz qoldirmaslik kerak. Erta bosqichda aniqlangan kasbiy patologiya zararli omil ta‘sirini to‘xtatish va keyingi asoratlarning oldini olish imkonini oshiradi.

Umuman olganda, asab tizimining kasbga aloqador kasalliklari va zaharlanishlarini bir-biridan klinik jihatdan farqlashda zararli omilning turi, organizmga kirish yo‘li, ta‘sir davomiyligi va simptomlarning rivojlanish ketma-ketligi muhim diagnostik ahamiyatga ega. Vibratsiyada asosan periferik nervlar va qon tomirlar, is gazida markaziy asab tizimi, fosfororganik birikmalarda xolinergik sinapslar, metanolda esa ko‘ruv nervi va markaziy asab tizimi ko‘proq zararlanadi. Ushbu farqlar kasallikni o‘z vaqtida aniqlash va tegishli tibbiy yordamni tashkil etishda muhim mezon bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Asab tizimining kasbga aloqador kasalliklari va turli zaharlanishlar zamonaviy tibbiyotda muhim muammolardan biri hisoblanadi. Ishlab chiqarish sharoitida uzoq muddat davomida vibratsiya, zaharli gazlar, kimyoviy birikmalar va boshqa zararli omillar ta‘sirida bo‘lish periferik hamda markaziy asab tizimining faoliyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Bunday patologik holatlarning rivojlanishi insonning mehnat qobiliyatini pasaytirib, ayrim hollarda hayot uchun xavfli asoratlarni keltirib chiqaradi.

Vibratsion kasallikda asosan periferik nervlar, mayda qon tomirlari va vegetativ asab tizimi zararlanib, qo‘l-oyoqlarda og‘riq, uvishish, sezuvchanlikning pasayishi va sovuq ta‘sirida barmoqlarning rang o‘zgarishi kuzatiladi. Is gazi bilan zaharlanishda esa organizmning kislorod bilan ta‘minlanishi buzilib, ayniqsa bosh miya faoliyati zarar ko‘radi. Metil spirti zaharlanishining o‘ziga xos jihati ko‘ruv nervining zararlanishi va og‘ir holatlarda ko‘rish qobiliyatining yo‘qolishidir. Fosfororganik birikmalar esa xolinesteraza faoliyatini susaytirib, nerv impulslarining uzatilishini buzadi va og‘ir holatlarda nafas mushaklari falajlanishiga olib kelishi mumkin.

Antifriz va benzin bilan zaharlanishlarda ham markaziy asab tizimi bilan bir qatorda boshqa muhim a‘zolar faoliyati izdan chiqadi. Botulizmda esa botulinum toksinining nerv-mushak uzatilishiga ta‘siri natijasida ko‘rish, yutish, nutq va nafas olish faoliyatida jiddiy

20-Avgust, 2026-yil

buzilishlar yuzaga keladi. Shu sababli mazkur holatlarning har birida klinik belgilarni erta aniqlash va shoshilinch tibbiy yordam ko‘rsatish muhimdir.

Tahlil natijasida shuni ta’kidlash mumkinki, kasbiy zaharlanish va nevrologik kasalliklarning oldini olish davolashdan ko‘ra samaraliroq yo‘nalish hisoblanadi. Ish joylarida sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilish, individual himoya vositalaridan foydalanish, ishlab chiqarish xonalarini yetarli darajada shamollatish, zaharli moddalar bilan ishlash qoidalariga amal qilish hamda xodimlarni muntazam tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish kasbiy patologiyalarni kamaytirishga yordam beradi.

Shuningdek, tibbiyot xodimlarining kasbiy zaharlanishlarning dastlabki belgilarini yaxshi bilishi, zaharlanish manbasini tez aniqlashi va bemorga to‘g‘ri shoshilinch yordam ko‘rsatishi og‘ir asoratlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Demak, asab tizimini kasbiy zararli omillardan himoya qilish kompleks yondashuvni — mehnat xavfsizligi, profilaktika, erta diagnostika va zamonaviy davolash usullarini birgalikda qo‘llashni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Axmedov A.G‘. Odam anatomiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2018.
2. Abdullayev N.H., Karimov H.Y. Patologik fiziologiya. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
3. Qodirov E.Q. Odam fiziologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
4. Gadayev A., Karimov M., Axmedov X. Ichki kasalliklar propedevtikasi. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2019.
5. Nevrologiya. Tibbiyot oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent, 2020.
6. Kasb kasalliklari. Tibbiyot oliy ta’lim muassasalari uchun o‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2018.
7. Klinik toksikologiya. – Toshkent: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2019.
8. Harrison’s. Principles of Internal Medicine. – McGraw-Hill Education.
9. Goldman-Cecil Medicine. Occupational and Environmental Diseases. – Elsevier.
10. World Health Organization. Environmental and Occupational Health. – WHO.